

Juhlissaan Herzeniä proletariaatti oppii hänen esimerkkinsä perustalla ymmärtämään vallankumouksellisen teorian suuren merkityksen; — oppii ymmärtämään, että rajaton uskollisuus vallankumoukselle ja kääntyminen kansan puoleen vallankumouksellisiin kehotuksiin ei mene hukkaan silloinkaan, kun kokonaiset vuosikymmenet erottavat kylvön leikkuusta; — oppii määrittelemään eri luokkien osuuden Venäjän ja kansainvälisessä vallankumouksessa. Näiden opetusten rikastuttamana proletariaatti raivaa itselleen tien vapaaseen liittoon kaikkien maiden sosialististen työläisten kanssa, nujertaen sen hirviön, tsaristisen monarkian, jota vastaan Herzen ensimmäisenä kohotti suuren taistelun lipun julistaen joukoille *vapaata venäläistä sanaa*.

Kirjoituksesta «Herzenin muistolle»,
Kootut teokset, suom. painos, 18. osa,
s. 9—16.

EINO KARHU,
filologian kandidaatti

Herzen ja suomalaiset

On kulunut sataviisikymmentä vuotta suuren venäläisen kirjailijan ja vallankumousmiehen Aleksander Herzenin syntymästä. Tämä lahjakas ja tulisieluinen mies asetti elämäntehtäväkseen kansanjoukkojen vapauttamisen itsevaltiuden ja tilanherrojen ikeestä.

Kohta dekabristien kapinan (1825) kukistamisen jälkeen Herzen jo keskenkasvuksena poikana päätti yhdessä nuoren ystävänsä Nikolaj Ogarevin kanssa jatkaa edeltäjiensä taistelua, kantaa eteenpäin vapauden ja edistyksen lippua. Ja Herzen pysyi valalleen uskollisena. Mikään ei murtautunut häntä — eivät Vjatkassa ja sittemmin Vladimirissa vietetyt karkotusvuodet eikä pakollinen muutto ulkomaille, missä hän asui yli 20 vuotta, aina kuolemaansa saakka. Lontoossa Herzen ja Ogarev perustivat Vapaan venäläisen kirjapainon ja ryhtyivät vuonna 1857 julkaisemaan kuuluisaa Kolokol-nimistä viikko-lehteä, joka toimitettiin salaa Venäjälle. Lehdellä oli tavattoman suuri merkitys vallankumousaatteiden levittämisessä.

Aikalaiset antoivat heti tunnustuksen Herzenin kaunokirjallisille teoksille: romaanille Kuka on syyppää?, novelleille Tohtori Krupov sekä elämäkerralliselle muistelmateokselle Elettyä ja mietittyä, joissa kuvataan monipuolisesti Venäjän ja Euroopan maiden elämää. Nämä hänen teoksensa ovat jääneet oikeutetusti Venäjän klassillisen kirjallisuuden aarteistoon.

Herzen oli sitä paitsi suuri ajattelija. Hän kirjoitti useita filosofisia ja Venäjän vapaus-

liikkeen historiaa käsitteleviä teoksia. Ne käännettiin jo silloin heti monille Euroopan kielille. Herzenin suureksi ansioksi on katsottava se, että hän teki Venäjän kulttuuria ja yhteiskunnallista ajattelua tunnetuksi Länsi-Euroopassa. Eurooppa oli tuntenut pääasiallisesti vain itsevaltiuden Venäjän. Herzenin avulla se oppi tuntemaan taistelemaan Venäjän, dekabristien ja vallankumouksellisten demokraattien Venäjän.

Herzenin välityksellä tähän Venäjään tutustuivat myös suomalaiset. Lukijan on kaiketi mielenkiintoista saada tietää, että Herzenillä oli välittömiä yhteyksiä Suomen kansallisen vapausliikkeen osanottajiin ja että Herzen ja Ogarev herättivät ensimmäisinä kysymyksen Venäjän ja Suomen kansan yhteisestä taistelusta itsevaltiutta vastaan, kehottivat suomalaisia solmimaan taisteluliiton sosiaalisen ja kansallisen vapautuksen nimessä. Haluamme kertoa lukijoille tarkemmin tuosta Herzenin monitahoisen toiminnan vähemmän tunnetusta puolesta.

Niin sanottu Suomen kysymys alkoi kiinnostaa Herzeniä jo vuosien 1854—1856 Krimin sodan kaudella, jolloin Euroopan lehdistö kiinnitti huomionsa Suomeen. Herzen puolusti jyrkästi kansallisuuskysymyksen ratkaisemista demokraattista tietä ja kirjoitti, että kahden kansan väkivaltainen yhdistäminen johtaa kansallisuusvihan voimistumiseen eikä suinkaan kansojen yhtenäisyyteen.

1860-luvun alussa Kolokol-lehdessä julkaistiin Suomi-aiheisia kirjoituksia. Niissä

puhuttiin oppositiomielialojen lisääntymisestä Suomen edistyskellisten kansalaispiirien keskuudessa, jotka vaativat poliittisia vapauksia, Suomen valtiopäivien koollekutsumista sekä useiden sosiaalisten uudistusten toimeenpanoa. Silloin kun Venäjän taantumukselliset lehdet, sellaiset kuin Katkovin julkaisema Moskovskije Vedomosti, kehottivat itsevaltiutta tukahduttamaan Suomen demokraattisen liikkeen ja hävittämään Suomen itsehallinnan, Kolokol esiintyi Suomen kansan etujen puolustajana.

Suomi alkoi kiinnostaa venäläisiä vallankumousmiehiä erikoisesti vuonna 1863, Puolan kapinan aikana. Kun tsaarin sotaväki aloitti sotatoimet, Venäjän länsiraja osoitautui suljetuksi ja kielletyn kirjallisuuden toimittaminen Venäjälle kävi erittäin hankalaksi. Kolokol-lehden julkaisijain oli etsittävä uusia teitä säilyttääkseen yhteydet kotimaahansa ja muun muassa salaiseen Zemlja i Volja (Maa ja Vapaus) yhdistykseen, joka oli asettanut Venäjällä tehtäväkseen talonpoikaiskapinan valmistelun. Yhteyttä saatettiin pitää yllä muun muassa Ruotsin ja Suomen kautta. Kolokolin toimittajat olivat harkinneet tätä mahdollisuutta jo vuonna 1862 ja nyt pantiin liikkeelle kaikki voimat sen toteuttamiseksi. Herzen ja Ogarev saivat Puolan vallankumouksellisten kautta, joilla oli Ruotsissa omia miehiä, tietää että Tukholmassa oli suomalaisia poliittisia emigrantteja. Oli päästävä kosketuksiin juuri näiden kanssa. Tätä silmällä pitäen Tukholmaan lähti vuonna 1863 ensin Mihail Bakunin ja sitten Herzenin poika.

Niiden suomalaisten emigranttien joukossa, joihin venäläiset vallankumousmiehet tutustuivat, olivat runoilijat Emil Qvanten ja Karl Wetterhof, lakitieteen professori Johan Jakob Nordström ja mineralogi ja sittemmin kuuluksi tullut napaseuturkeilijä Adolf Nordenskiöld. He kaikki olivat jättäneet kotimaansa poliittisista syistä jo Nikolai I hallituskaudella, jolloin Suomessa samoin kuin Venäjälläkin raivosi ankara sensuuri ja tukahdutettiin kaikkinaisesti vapaan ajattelun ilmaukset.

Ensimmäisenä oli lähtenyt kotimaastaan vuonna 1846 Nordström. Ennen sitä hän oli opettanut Helsingin yliopistossa ja pyrkinyt luennoillaan ja kirjoituksissaan ajamaan Suomen itsenäisyyden aatetta tähdentämällä sitä, että on noudatettava tiukasti Suomen perustuslaillisia oikeuksia. Nikolai I halli-

tuskaudella, jolloin Suomen itsehallintoa rajoitettiin jatkuvasti, sellainen jyrkkyys oli omalataista valtiovallan vastustamista ja täksi viranomaiset sen selittivätkin. Yliopiston johdon kanssa sattuneiden lukuisten yhteenottojen jälkeen Nordströmin oli pakko muuttaa Ruotsiin.

Wetterhof ja Nordenskiöld joutuivat lähtemään kotimaastaan 1850-luvun puolivälissä, kun heidät oli erotettu yliopistosta. Erottamisen syynä oli se, että he olivat olleet ylioppilaiden toveripäivällisillä, joilla oli laulettu Marseljeesia ja juotu maljoja toivottaen tsarismille tappiota Krimin sodassa.

Eräät suomalaiset emigrantit olivat Ruotsissa huomattavassa yhteiskunnallisessa asemassa. Nordström ja Qvanten olivat Ruotsin valtiopäivien edustajia ja osallistuiivat aktiivisesti valtiolliseen toimintaan. Emigrantit olivat samaan aikaan läheisessä kosketuksessa Suomeen, heitä kiinnostivat Suomen asiat, eritoten 60-luvun alussa, jolloin maan kansalaispiirit odottivat sosiaalisia ja valtiollisia uudistuksia. Vuonna 1863 Nordström ja Wetterhof kävivät itse Suomessa, ja koskapa he sitä ennen olivat jo tutustuneet venäläisiin vallankumousmiehiin, niin oletettavasti he tuon matkansa aikana suorittivat näiden pyynnöstä myös erinäisiä tehtäviä.

Emigrantit saivat Suomesta runsaasti kirjeitä. Niissä tiedotettiin maan poliittisesta tilanteesta ja oppositiomielialojen voimistumisesta. Osan näistä kirjeistä Qvanten julkaisi neljänä vihkona (Finska förhållanden). Emigrantit julkaisivat niin ikään erillisenä kokoelmana useita Suomessa kiellettyjä kirjoituksia. Nämä kirjaset oli tarkoitettu Suomessa levitettäväksi ja niiden tuli synnyttää tyytymättömyyttä tsarismia harjoittamaa politiikkaa kohtaan.

Edellä mainitut suomalaiset emigrantit kannattivat niin sanottua skandinavismi-aatetta, ts. Skandinavian maiden: Ruotsin, Norjan ja Tanskan liiton muodostamista. Suomen olisi pitänyt yhtyä liittoon autonomisen alueen oikeuksin. Tämä skandinavismi-aate oli utooppinen eikä Suomen kansa eivätkä Skandinaviakaan maiden kansat kannattaneet sitä. Silloin kun Ruotsin hallitsevat piirit Ruotsin kuningas Kaarle XV mukaan luettuna olisivat mielihyvin asettuneet Skandinavian liittoutuman johtoon, kansojen pyrkimyksenä oli päinvastoin valtiollisen itsenäisyyden saavuttaminen. Näin

oli asianlaita sekä Norjassa, joka kuului siihen aikaan Ruotsiin, että Suomessa, joka oli 600 vuotta ollut Ruotsin vallan alainen ja jossa voimistui ja laajeni kansallinen vapausliike.

Eräät suomalaiset emigrantit rakensivat toiveita Englannin ja Ranskan aseelliseen puuttumiseen, he olettivat naiivisti, että kyseisten maiden hallituksia todellakin kiinnostaa Suomen kansan tulevaisuus. Tunnettu suomalainen valtiomies Snellman oli oikeassa kirjoittaessaan eräässä artikkelissaan, että jos Englanti ja Ranska olisivat vuonna 1863 todella julistaneet Venäjälle sodan, ne eivät olisi tehneet sitä suinkaan Puolan eivätkä Suomen tähden, vaan omien itsekäiden etujensa vuoksi, ennen kaikkea heikentääkseen Venäjää. Samalla Snellman ei kuitenkaan hyväksynyt myöskään vallankumouksellista taistelua itsevaltiuden harjoittamaa sortoa vastaan eikä suomalaisten ja Venäjän vapausliikkeen osanottajain yhteistoimintaa. Snellman kehotti suomalaisia olemaan «lojaalisia» tsaarihallituksen suhteen ja rakentamaan kaiken toivonsa «ylhäältä käsin» toimeenpantaviin uudistuksiin.

Venäläiset vallankumousmiehet sitä vastoin pyrkivät saamaan suomalaiset emigrantit käsittämään, että vihattu valtiojärjestelmä voidaan kukistaa vain Venäjän kaikkien kansojen yhteisellä taistelulla, ja kehottivat suomalaisiakin yhtymään taisteluun.

Helmikuussa 1863 lähti Ruotsiin Herzenin ja Ogarevin läheinen ystävä Mihail Bakunin, joka oli juuri sitä ennen karannut Siperian karkotusalueelta. Jo noihin aikoihin Kolokolin toimittajien ja Bakuninin välillä oli aatteellisia erimielisyyksiä, joiden alkusyynä olivat pääasiallisesti Bakuninin perusteettomat tuulentupasuunnitelmat, hänen anarkisminsa ja seikkailutakiikkansa, joka edellytti «hetikohtaisia mellakoita» ottamatta huomioon sitä, millainen oli tositalanne ja missä määrin kansanjoukot olivat valmiit kapinaan. Kuten tunnettua, Bakuninista tuli sittemmin anarkisti ja Karl Marxin perustaman I Internationalen kiivas vastustaja.

Tukholmassa Bakunin tapasi suomalaisia emigrantteja ja tiedotti kirjeitse Herzenille, että Suomen kautta saatettiin järjestää yhteyksiä Venäjälle. Herzen ja Ogarev saivat Bakuninin kirjeistä sen käsityksen, että Suomessa oli salainen vallankumouksellinen järjestö, joskin he suhtautuivat hiukan epäilevästi Bakuninin sanoihin, koska tiesivät

hänen tavallisesti liioittelevan. Ogarev kirjoitti, että suomalaisilla saattoi olla vasta «ituasteella» jokin sellainen järjestö, ja tämä piti paikkansa. Sikäli kuin voimme tuntemiemme asiakirjojen perusteella päätellä, ei itse Suomessa eikä liioin Tukholmassa asuneilla suomalaisilla emigranteilla ollut mitään salaista järjestöä, jolla olisi ollut keskusjohto, selvästi määritelty poliittinen ja sosiaalinen ohjelma jne. Se ei kuitenkaan estänyt Qvantenia ja hänen ystäviään yhdenmukaistamasta tietyssä määrin toimintaansa, ja heillä oli illegaalisia yhteyksiä kotimaahansa, omat kirjeenvaihtajansa ja uutislähteensä, omat keinonsa painattaa kiellettyjä kirjasia ja toimittaa niitä Suomeen. Kaikki se kiinnosti myös venäläisiä vallankumouksellisia.

Herzen aikoi käydä itse Tukholmassa järjestääkseen asiain käytännöllisen puolen. Bakuninin ilmoittamat tiedot kaipasivat tämentämistä. Herzen ja Ogarev halusivat saada selvän käsityksen Suomen taloudellisesta ja poliittisesta tilanteesta, kansan mielialoista, sääytyen keskinäissuhteista, itsevaltiuden harjoittaman sorron laajuudesta ja konkreettisista ilmentymisistä Suomessa, suomalaisten emigranttien tarkoituseristä ja tehtävistä sekä suhteesta Venäjään ja Venäjän vapausliikkeeseen. Sanalla sanoen Kolokolin toimittajat halusivat saada mahdollisimman yksityiskohtaiset tiedot voidakseen sen perusteella määritellä, millaista voi olla luonteeltaan Venäjän ja Suomen edistyksellisten voimien yhteistoiminta.

Herzenin matkasta ei tullut mitään, mutta hän lähetti Tukholmaan poikansa Aleksander Aleksandrovitshin. Nuorelle Herzenille annettiin kirjalliset ohjeet, joista nähdään, että aiottiin perustaa Tukholmaan venäläinen kirjapaino vallankumouksellisten julkaisujen painattamista varten ja varastoida kiellettyä kirjallisuutta Suomeen ja toimittaa sieltä edelleen suomalaisten avulla Venäjälle. Sitä tietä aiottiin järjestää uudelleen Lontoon vallankumouksellisen keskuksen ja Zemlja i Volja yhdistyksen väliset yhteydet.

Ogarevin kirjoittamissa ohjeissa korostettiin, että venäläisten vallankumousmiesten «on järkevintä toivoa heille (suomalaisille) itsenäisyyttä», ts. valtiollista riippumattomuutta. Suomalaisten oli pyrittävä saavuttamaan tarkoituseränsä yhtymällä koko Venäjän vapaustaisteluun eikä erillään siitä. Ogarev esitti ehdottomana periaatevaati-

lissa sitä vastoin korostettiin, että itsevaltiuden oli pakko tehdä nuo myönnytykset ja että Suomessa kaukonäköiset ihmiset käsittävät niiden todelliset alkusyyt. «Suomi on nukkunut kauan, nyt se alkaa herätä», sanotaan artikkelissa. «Helsingin valtiopäivien avajaisjuhlien torvensoitto herättää Suomen tajuamaan syvällisesti, että se itse hankkii takaisin perustuslailliset oikeutensa, joita valapattoiset yksinvaltiaat ovat loukanneet yli puolisataa vuotta. Tietäköön keisarillinen hallitus, että jokainen tosi suomalainen ymmärtää kyllin hyvin poliittisen nykytilanteen käsittääkseen, mitkä valtiolliset syyt ovat pakottaneet Pietarin hallituksen tekemään Suomelle liberaalisia myönnytyksiä». Venäjän yleisen vapausliikkeen voimistuminen oli pakottanut nämä myönnytykset tekemään. Puolassa ilmennyt tyytymättömyys ja Venäjän muka vapautettujen talonpoikien liikehtiminen pakotti itsevaltiuden kiinnittämään huomiota myös suomalaisten vaatimuksiin, joskaan se ensi aikoina ei mennyt lupauksia pitemmälle.

Näin ollen Suomen 60-luvun uudistukset olivat Venäjän yleisen vapausliikkeen kauttaaltaisen nousun tulosta.

Kuten tunnettua, myöhemminkin Suomen kansa saavutti menestystä taistelussaan tsa-

rismia vastaan vain Venäjän vallankumousliikkeen tukemana. Niin tapahtui vuosina 1905—1906, jolloin Suomi sai demokraattisen perustuslain, niin tapahtui myös 1917, jolloin Leninin johtama Neuvostohallitus myönsi Suomelle valtiollisen itsenäisyyden.

Sillä mitä olemme tässä kertoneet Herzenin ja Ogarevin toiminnasta, oli periaatteellinen merkitys, kun otetaan huomioon Venäjän ja Suomen edistyksellisten voimien keskinäissuhteiden kehityksen tulevat näköalat. Korostettakoon, että 19. vuosisadan alkupuoliskolla monet suomalaiset kirjailijat ja julkisuuden toimihenkilöt olivat vielä sitä mieltä, että Venäjän ja Suomen henkinen lähentyminen voi tapahtua vain hallituksen virallisen politiikan vaikutuksesta, ja kun tsaarihallitus 40-luvun lopulla murskasi vainotoimenpiteillään tämän harhakäsityksen, suomalaiset lakkasivat luottamasta Venäjään, sillä he tunsivat vain itsevaltiuden Venäjän. Herzen ja Ogarev esittivät ensimmäisinä ajatuksen, että molempipuolisen lähentymisen on tapahduttava demokraattisella, vallankumouksellisella perustalla, ja se tiesi uuden historiallisen vaiheen alkua Venäjän ja Suomen välisissä suhteissa.